HAMMAD BİN ZEYD

Fıkıh ve hadis âlimi. Künyesi Ebû İsmail, tam ismi ise Hammâd bin Zeyd bin Dirhem'dir. Aslen Basralı olan Hammâd bin Zeyd, 98 (m. 716) yılında doğmuştur. Ezd kabilesine mensûb olup, Cerîr bin Hazım hânedanının esîrlerindendi. "El-Ezrak" ismiyle de tanınır, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin muasırı (çağdaşı) olan ve Basra'nın en büyük âlimi kabûl edilen Hammâd bin Zeyd, 179 (m. 795) yılında vefât etmiştir.

Hammâd bin Zeyd mühim bir devrede yaşamış olup, Sabit Benânî, Enes bin Sîrîn, Abdülazîz bin Suhayb, Âsım el-Ahvel, Muhammed bin Ziyâd el-Kureşî, Ebû Hamza el-Dab'î, Ca'd Ebî Osman, Ebû Hazım Seleme bin Dînâr, Şuayb bin Habbâb, Sâlih bin Keysân, Abdülhamîd Sâhibu'z-Ziyâdî, Ebû İmrân el-Cûnî, Amr bin Dînâr, Hişâm bin Urve, Ubeydullah bin Ömer, daha başka tabiînden olan ve daha sonraki âlimlerden ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur.

Hammâd bin Zeyd, derin ilim sahibi, kalbi hikmetlerle dolu, meziyetlerin en güzeline sahip ve ebrârın (iyi insanların) amelini kendisine amel olarak benimsemiş, müstesna bir zâttı. Nitekim Abdurrahmân bir Mehdî şöyle der: "İnsanların imamları kendi zamanlarında: Kûfe'de Süfyân-ı Sevrî, Hicaz'da Mâlik, Şam'da el-Evzâî, Basra'da Hammâd bin Zeyd'dir."

Asrının büyük fakîh ve muhaddislerinden olan Hammâd bin Zeyd'in büyüklüğünü birçok âlim itiraf etmiştir. Nitekim Übeyy, Abdullah bin Mübârek'in şöyle dediğini nakleder: "Ey ilmi taleb eden, Hammâd bin Zeyd'e git. Hilimle (yumuşaklıkla) ilmi taleb et. Sonra öğrendiklerini kaydet." Ahmed bin Saîd ed-Dârimî de Ebû Âsım'dan şöyle nakleder: "İslâmda onun gibi heybetli birini bilmiyorum." Hammâd bin Zeyd'le ilgili olarak Fatr bin Hammâd şöyle der: "Mâlik'in yanına gittiğimde, Basra âlimlerinden sadece Hammâd bin Zeyd'i bana sordu" İbni Mehdî "Ben, sünneti ve hadîsi Hammâd bin Zeyd'den daha iyi bilen birini görmedim" der. Yahyâ bin Yahyâ en-Nişâbûrî de, "Ondan daha hadîs hafızını görmedim", Ahmed bin Hanbel, "Hammâd bin Zeyd, bize Abdülvâris'den daha sevimlidir. Hammâd ehl-i din ve İslâm olan, müslümanların imamından olup, bana Hammâd bin Seleme'den daha sevimlidir", Yahyâ bin Muin "Hammâd bin Zeyd Abdülvâris, İbni Uleyye es-Sekâfî ve İbni Uyeyne'den daha sabittir", Ebû Zur'a "O, Hammâd bin Seleme'den daha sabit, hadîsi daha sahih ve daha yakîn sahibidir." Hâlid bin Hıdâş, "O insanların akıllılarından ve gönül erbâbındandır." İbni Hibbân ise "O, sika âlimlerindendir" diye kaydeder. Bu arada Muhammed İbni Münhal ed-Darîr, Yezîd bin Zeri'den şöyle işittiğini zikretmektedir. "Ona Hammâd bin Zeyd hakkında ne dersin? Hammâd bin Zeyd mi, yoksa Hammâd bin Seleme mi daha sabittir?" diye sorulduğunda, "Hammâd bin Zeyd" cevâbını verdi. Vekî' ise, "Onu ancak Mis'ar bin Kedâm'a benzettik" der.

Hammâd bin Zeyd'in kendisinden ise İbni Mübârek, İbni Vehb, Yahyâ bin Kattân, İbni Uyeyne, Süfyân-ı Sevrî, İbrâhîm bin Ebî Able, Müslim bin İbrâhîm, Müemmil bin İsmail, Ebû Üsâme, Süleymân bin Harb, Amr bin Avf, Ali bin el-Medînî, Kuteybe, Muhammed bin Zenbür el-Mekkî, Ebul Eş'as Ahmed bin Mikdâm el-Iclî ve daha birçok âlim rivâyette bulunmuştur.

Hammâd bin Zeyd, gerek İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'ye, gerekse dört halifeye karşı tam ve ölçülü muhabbet beslemekteydi. Nitekim Hâlid bin Hıdâş, ondan şöyle nakleder: "Eğer sen Hazreti Ali, Hazreti Osman'dan daha fazîletli dersen, Resûlullahın eshâbı böyle söylemediği için, onlar ihânet etti demiş olursun" buyururdu.

Hammâd bin Zeyd'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır: **"Hayra delâlet eden, onu yapan gibidir."**

"Misâfirin, ev sahibi üzerinde hakkı üç gündür. Bu üç günden fazlası, sadakadır. Misâfir, onlardan ayrılsın ve onları (ev sahiplerini) günaha sokmasın."

"Kim, belâya düçâr olmuş birini görür de, beni ona verdiği belâdan uzak bulunduran Allaha hamd olsun, (içinden) beni

sana ve diğer birçok insanlara üstün tuttu derse, Allah bu kulunu o belâdan muhafaza eder.”

“Dîninizden ilk terk ettiğiniz namazdır (namaz olacaktır).”

“Yemekten bir sa’ eda ediniz (fıtra veriniz).”

“Hayanın hepsi, hayırdır.”

“Kim Allahın kitabından bir harf okursa, on iyilik vardır. Ben eliflâmmîm bir harf demiyorum. Fakat elif bir harf, lam bir harf, mim bir harf olup, otuz sevâb vardır.”

Ebû Hureyre’den naklettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz, “Hiçbir kimseyi ameli Cennete koymaz” buyurdu. Bunun üzerine “Seni de mi yâ Resûlallah?” denildiğinde“Beni de! Meğer ki, Rabbim beni rahmetiyle örte” buyurdu.

“Çok olur ki, Allahü teâlâ bu dinini fâcir kimse ile kuvvetlendirir.”

“Kim, güç durumda olana yardım eder veya hibe ederse, Allahü teâlâ Arş’ının gölgesinden başka hiçbir gölgenin olmadığı kıyâmet gününde onu gölgelendirir.”

Hammâd bin Zeyd, Hâkim bin Hizam’ın şöyle, buyurduğunu nakleder: “Resûlullah, yanımda olmayanı satmamı yasakladı.”

Yine Hammâd, Abdullah bin Mes’ûd’un şöyle anlattığını belirtir: “Resûlullah (Lebbeyk, Allahümme Lebbeyk, Lebbeyk lâ şerike leke lebbeyk, lebbeyk, innel-hamde ve’n-ni’mete lebbeyk.) diyerek telbiyede bulunurdu.”

O, Enes bin Mâlik’den şöyle rivâyet eder: “Resûlullah yatağına girdiğinde “Bizi doyuran, bizi içiren, bizi sığındıran Allaha hamd olsun, O, kâfidir ve sığınaktır” buyururdu.

Yine, O, Enes bin Mâlik’den nakl eder: “Resûlullah, insanların en güzeli, en cömerdi, en şecaatlisidir.”

Hammâd bin Zeyd buyurdu ki: “Dünyâ hakkında zühd ve kanâat sahibi olmak kadar şeytanın belini kıran birşey yoktur.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 228

2) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-3, sh. 9

3) El-A’lâm cild-2, sh. 301

4) Hilyet-ül-evliyâ, cild-6, sh. 257

5) Lübab cild-1, sh. 36

6) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-luga cild-1, sh. 167

7) Risâle-i Kuşeyrî sh. 58, 626